

УДК 339.1

В.А. Павлова

ПРО КОНЦЕПЦІЮ РОЗВИТКУ ТОРГІВЛІ У ВЕЛИКОМУ МІСТІ

Розглядаються підходи до розробки концепції розвитку торгівлі у великому місті та її зміст. Виділено роль торгівлі у формуванні національної конкурентоспроможності. Уточнено поняття сучасного великого міста в Україні. Досліджено основні показники розвитку торгівлі у м. Дніпропетровську. Запропоновано змістові складові концепції розвитку торгівлі у великому місті.

Ключові слова: торгівля, розвиток, концепція, велике місто, конкурентоспроможність, ефективність ринку товарів.

Як відомо, торгівля, виконуючи соціально-економічну функцію узгодження товарної пропозиції і платоспроможного попиту споживачів, забезпечує повернення грошових коштів і, як наслідок, фінансову стабільність держави. Тому від результатів її діяльності залежить як стійкість економіки, так і рівень добробуту населення, а також конкурентоспроможність держави у світовому співтоваристві.

Звичайно, основним спрямуванням діяльності торгівлі є забезпечення потреб населення у споживчих товарах. Але торгівля, функціонуючи на ринку споживчих товарів, водночас є активним учасником інших сегментів ринку. На ринку засобів виробництва торговельні підприємства купують необхідне обладнання, інші матеріальні цінності; на ринку цінних паперів – акції, облигації тощо. Ринок праці забезпечує торгівлю кваліфікованими робітниками і, у свою чергу, направляє на нього надлишкову робочу силу. Торгівля має велику потребу в кредитах, бо більша частина оборотних коштів формується за рахунок кредитних ресурсів. Ринок виробництва споживчих товарів забезпечує торгівлю необхідною для організації торговельного процесу продукцією. У зв'язку з цим велике значення має купівельна спроможність споживачів.

Тому при всій, на перший погляд, простоті торговельного процесу, який сприймається як обмін товару на гроші за певну ціну, насправді торгівля є сферою діяльності складної, багатогранної структури. Різні види, форми торгівлі, які відрізняються пропозицією товарів, групами споживачів, обсягами продажів, формами оплати за товари, післяпродажним сервісом тощо, викликають необхідність розробки концепції її розвитку на різних рівнях управління й в населених пунктах, різних за кількістю населення.

Питаннями розвитку торгівлі займаються багато науковців і практиків, зокрема В.В. Апопій, І.П. Міщук, В.М. Ребицький, С.І. Рудницький, Ю.М. Хом'як, А.М. Виноградська, Т.О. Загорна [1–3] та ін.

Проте, незважаючи на суттєві напрацювання у цьому напрямі, потребують спеціального дослідження питання, пов'язані з концептуальними підходами до розвитку торгівлі у великих містах.

Метою статті є обґрунтування основної точки зору на проблему розвитку торгівлі у великому місті та конструктивного принципу щодо систематизації підходів до забезпечення запитів споживачів за рахунок збільшення обсягів пропозиції, торговельних площ, новітніх технологій.

Торгівля, як важлива сфера національної економіки, має суттєвий вплив на формування конкурентоспроможності держави. Одним з показників, що визначає національну конкурентоспроможність в індексі глобальної конкурентоспроможності за версією Всесвітнього економічного форуму (The Global Competitiveness Index), є ефективність ринку товарів та послуг. Цей показник розглядається як підсилювач ефективності.

Україна, яка має економіку, орієнтовану на ефективність, у 2014 р. посіла 76-те місце з 144 з балом 4,1 [4].

Країни з ефективними ринками пропонують необхідний асортимент товарів та послуг з урахуванням умов попиту-пропозиції за гарантії, що товари будуть затребувані та реалізовані. Ринкова конкуренція дуже важлива для підвищення ринкової ефективності, а відтак, і продуктивності бізнесу. Саме так гарантується успіх компаніям, що виробляють потрібні ринку товари. У свою чергу, ефективність ринку залежить від умов попиту, зокрема орієнтованість на клієнта і його переваги. Оскільки в різних країнах вимоги споживачів відрізняються через різні причини, то створюється конкурентна перевага за рахунок, наприклад, інноваційності та спрямованості на індивідуалізацію задоволення попиту клієнтів, що, у свою чергу, сприяє досягненню ефективності на ринку.

Для України показник ефективності ринку товарів, який займає 17% у загальному рейтингу, складає 4,12, що більше, ніж у попередні роки [5, 6].

Зважаючи на роль торгівлі у формуванні життєзабезпечення населення, її розвиток у великих містах набуває особливого значення, що має відобразитися у концепції.

Одним з питань розробки концепції є визначення поняття великого міста. Відповідно до наказу Державного комітету України у справах містобудування і архітектури від 17 квітня 1992 р. № 44 [7] до великих міст відносять поселення з чисельністю населення від 250 до 500 тис. чол., до більш великих – від 500 до 1000, до найбільших – понад 1000 тис. Але на сьогодні у зв'язку з мінливістю демографічної ситуації та особливостей економічного розвитку змінюються підходи до визначення великого міста. Так, експерти [8] досліджували найбільші міста України за 17 статистичними показниками, населення яких складає не менше 670 тисяч осіб. В Україні станом на 1 січня 2014 р. нараховувалося біля 460 міст, 885 селищ міського типу та 28 397 сільських населених пунктів. Найбільші з міст – Київ, Харків, Одеса, Дніпропетровськ, Донецьк, Запоріжжя, Львів, Кривий Ріг, Миколаїв [9].

Дніпропетровськ як одне з міст-мільйонерів, на жаль, цей статус втратив (табл. 1) [10].

Таблиця 1

Населення м. Дніпропетровська (осіб)

Місто	1989	2001	2005	2010	2013	2014
Дніпропетровськ	1177897	1065008	1044000	1011177	997754	993094

За версією «Фокуса» [11] виділено 55 міст України, де створені кращі умови для проживання. Крім традиційних балів за сприятливу екологію, розвинутість інфраструктури, занятість населення тощо, в містах-учасниках оцінювалася ділова активність. Однак важливою особливістю дослідження стало введення для оцінки інфраструктури критерію щодо кількості продуктивних супермаркетів, торгово-розважальних центрів і спортивних комплексів. Причому враховувалися заклади встановленої площі: супермаркети і спортивні комплекси загальною площею не менше 1,5 тис. м², а торгово-розважальні центри – не менше 4 тис. м².

До топ-20 багатих міст України ввійшов і Дніпропетровськ (370 балів, 6-те місце) [12]. Серед регіонів України Дніпропетровська область займає друге місце за загальною чисельністю і валовому регіональному продукту та третє – за внеском у валовий внутрішній продукт України. В області проживає біля 7,3% населення України і виробляється біля 11% ВВП. Валовий регіональний продукт Дніпропетровської області приблизно на 48% більше загальнонаціонального показника. Ці позиції формуються в основному за рахунок великих міст, у т. ч. м. Дніпропетровська.

У той же час за ефективністю ринку товарів область посідає в Україні 17-те місце з 27 з балом 4,09 за середнього значення 4,26, хоча за розміром ринку займає 2-ге місце в Україні [13].

Дніпропетровськ вирізняється високим ступенем урбанізації, густотою населення і високорозвинутою промисловістю. Особливо розвинута чорна металургія, металообробка і машинобудування. Харчова промисловість відома торговельними марками «Олейна», «Алан», «Фаворит», «Ювілейний», «Козацька розвага», «Бон Буасон», молочна фабрика «Рейнфорд», молочний комбінат «Придніпровський» та ін. Розвинута і торгівля, як представлена торговельними центрами «Рейнфорд», «Караван», «Metro AG», «Новая линия», «Епицентр», магазинами торгових мереж «АТБ-Маркет», «Терра/Варус», «Сільпо», «Білла», «SPAR», так і найбільшим продовольчим ринком України – Озерка.

Проте, незважаючи на такі кількісні характеристики, торгівля м. Дніпропетровська не вирізняється якістю обслуговування, забезпеченням достатньою кількістю товарів на душу населення, наявністю об'єктів торгівлі та розмірами торговельної площі (табл. 2).

Таблиця 2

Основні показники розвитку торгівлі у м. Дніпропетровську [11]

Показник	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2013
Обсяг роздрібного товарообороту, млн грн	3455	6074	11477	22353	24763	35035	37742
у тому числі (питома вага, у %)							
продовольчих товарів	46,1	44,7	38,0	34,6	41,7	43,1	45,0
непродовольчих товарів	53,9	55,3	62,0	65,4	58,3	56,9	55,0
Темпи зростання обсягів	122,5	125,2	126,2	120,7	109,7	113,3	105,9
Наявність об'єктів роздрібної торгівлі підприємств (юридичних осіб) на кінець року, од.	5587	5159	4996	4493	4458	4055	3907

Показник	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2013
у тому числі							
магазини	4045	3845	3880	3330	3375	3188	3108
об'єкти торгівлі напівстаціонарні	1542	1314	1116	1163	1083	867	799
Наявність об'єктів ресторанного господарства, од.	1836	1651	1497	1327	1236	1161	1135
Кількість ринків з продажу споживчих товарів на кінець року, од.	192	185	235	209	213	207	203
Населення, тис. осіб	1065	1060,6	1047,3	1029,5	1011,2	999,6	992,6

Як видно з табл. 2, в абсолютному вимірі показники зростають, але темпи зростання обсягів роздрібного товарообороту знижуються. Зокрема якщо цей індикатор у 2002 р. складав 122,5% до попереднього періоду, то у 2013 р. тільки 105,9%, що свідчить про скорочення платоспроможного попиту. Змінюється кількість об'єктів торгівлі. Це пояснюється специфікою сучасного етапу розвитку вітчизняної торгівлі, що характеризується появою великих роздрібних підприємств, які пропонують товари змішаних асортиментів, спеціалізованих торгових центрів, формуванням вертикальних маркетингових систем і закупівельних альянсів, а також хвилею злиттів і поглинань у сфері роздрібної торгівлі. Це стало підґрунтям для розвитку гігантів роздрібних продажів, які завдяки інформаційним системам і достатній купівельній спроможності можуть запропонувати споживачам більш широкий вибір товарів, більш якісне обслуговування, при цьому забезпечуючи стабільну економію своїх коштів. Завдяки цьому вони зростають до великих розмірів, витісняючи більш дрібних і слабких конкурентів. У цій ситуації технології у сфері роздрібної торгівлі стають усе більш важливими інструментами конкурентної боротьби. Впровадження новітніх технологій змінює спосіб спілкування роздрібних продавців з покупцями і забезпечує виживання господарюючих суб'єктів, що розуміють сучасні принципи конкуренції та враховують її наслідки.

Такими соціально-економічними умовами обумовлюється необхідність розвитку інфраструктури відповідного рівня і якості і, в першу чергу, торгівлі як основного фактора підвищення рівня життя населення та ефективності суспільного виробництва.

Одним з найважливіших показників розвитку торгівлі є наявність торговельних площ, що дозволяє забезпечувати безперебійність товаропостачання. В Україні вимоги до структури торговельної мережі регламентуються будівельними нормами [7]. Забезпеченість торговельними площами відповідно до означених нормативів повинна складати 245 м² на тисячу жителів. Проте фактична ситуація неоднозначна. Зокрема у 2012 р. в Дніпропетровській області на 1000 жителів припадає 215 м² торговельної площі, тоді як у м. Дніпропетровську цей показник складав 391 м². Отже, явно незбалансованість між забезпеченістю споживачів районів Дніпропетровської області і обласного центру, де спостерігається умовний «лишок» площі. При цьому

з 4055 об'єктів торгівлі 1617 (40%) розташовані в м. Дніпропетровську [10]. З іншого боку, це показує посилення конкуренції у сфері торгівлі великого міста, враховуючи достатньо високий інорайонний попит приїжджих і транспортне розміщення міста. У кінцевому рахунку така ситуація є на користь споживача завдяки розширенню асортименту, цінової політики, якості обслуговування тощо.

Тенденції щодо забезпечення торговельними площами практично однакові в країнах пострадянського простору (200-300 м² на 1000 жителів), що, безумовно, відрізняється від показника країн Західної Європи (600-1000 м² на 1000 жителів). Це пояснюється тим, що в Україні норма встановлюється, виходячи з економічних можливостей, а не з потреби. Саме це поки що закладено в основу формування торговельних мереж, кількості їх об'єктів та принципів управління торгівлею.

Цивілізований світ вважає, що розвиток торгівлі повинен визначатися потребами споживачів, а вже потім асортиментом товарів, кількістю об'єктів та їх торговельною площею.

За такими підходами пропонуємо формувати концепцію розвитку торгівлі у великих містах, виходячи з того, що в Україні вони визначають соціальні, економічні, політичні, правові та інші аспекти життєдіяльності держави.

Концепція включає такі блоки: мета, завдання, напрями і умови розвитку торгівлі великого міста, основні напрями регулювання торгівлі, ресурсне забезпечення та критерії соціально-економічної та економічної ефективності торгівлі, основний результат реалізації концепції.

Метою розробки такої концепції є визначення комплексу заходів різного характеру для забезпечення безперебійного постачання споживачів безпечними і якісними товарами в достатньому обсязі та асортименті з метою формування сталого розвитку торгівлі й зростання надходжень до бюджету міста.

Основними завдання, вирішення яких дозволяє досягти поставленої мети є: забезпечення доступу населення до цивілізованих форм споживчого ринку; забезпечення права споживачів на безпечні і якісні товари; формування і розвиток оптової, роздрібно торгівлі та громадського харчування; розвиток нормативно-правової бази регулювання торгівлі; правовий захист підприємств всіх форм власності на основі прийняття відповідних цивілізованих законів; утворення податкової системи, яка сприяла б легалізації доходів, спрощення податкової системи, зниження податкового тиску, створення механізму економічно обґрунтованих і ефективно діючих податкових пільг, незмінність податкового законодавства; упорядкування системи державної реєстрації фірм з метою уникнення появи фіктивних, де здійснюється переважна кількість правопорушень; запровадження чіткої системи надання кредитів на основі укладання договорів про позику та застави майна і посилення відповідальності за порушення кредитної угоди; визначення умов, напрямів і шляхів підвищення ефективності торговельної діяльності.

Наступним блоком концепції є напрями і умови розвитку торгівлі великого міста:

1. Формування інфраструктури оптової торгівлі, зокрема розвиток розподільчих центрів, оптово-виробничих структур, особливих форм оптової

торгівлі (ярмарки, виставки-ярмарки, біржі, оптові продовольчі ринки) та структурна перебудова оптової торгівлі, виходячи з особливостей міста.

2. Формування інфраструктури роздрібно торгівлі, а саме: планування оптимального розміщення торговельної мережі міста, розвиток і удосконалення типових магазинних форм торгівлі, ринків міста та їх благоустрій, поза магазинної торгівлі, зокрема Інтернет-магазинів.

3. Розвиток інфраструктури громадського харчування

Наступний блок включає основні напрями регулювання торгівлі великого міста з акцентом на формування системи забезпечення безпечності і якості товарів.

Далі слід обґрунтувати необхідні ресурсне забезпечення (матеріальні, трудові, фінансові та інформаційні ресурси) і критерії соціально-економічної та економічної ефективності торгівлі.

Основним критерієм соціально-економічної ефективності є вирішення комплексу соціально-економічних питань, що входять до компетенції торгівлі, зокрема задоволення споживчого попиту за високої якості обслуговування, забезпечення безпечності та якості товарів і послуг, економії витрат населення на купівлю, відповідно до фінансових, економічних, матеріальних і трудових ресурсів. Критерієм економічної ефективності є досягнення визначених результатів діяльності торговельних підприємств за найменших витрат на проведення торгово-технологічного процесу. Для оцінки ефективності використовуються якісні та кількісні показники.

Основним результатом реалізації концепції повинно бути забезпечення високого економічного і технологічного рівня розвитку суб'єктів торгівлі, що сприятиме задоволенню потреб населення великого міста в товарах за оптимального співвідношення ціна/якість, у тому числі за рахунок розвитку власного виробництва споживчих товарів.

Таким чином, наявність концепції та її виконання дозволяє не тільки покращити результати діяльності торгівлі і пов'язаних з нею сфер економічної діяльності та підвищити рівень добробуту населення, а й забезпечити розвиток міста в цілому та формування його позитивного іміджу.

Ефективність розробленої концепції може бути виміряна показниками збільшення обсягів товарообороту на душу населення, темпами розвитку підприємництва, кількістю суб'єктів підприємницької діяльності у сфері торгівлі, чисельність працівників торговельної сфери, збільшенням частки надходжень до бюджету міста. Це сприятиме зниженню безробіття і зростанню доходів населення, тим самим забезпечуючи рівень та якість його життєздатності. З іншого боку, реалізація концепції забезпечує розвиток конкурентного середовища, підвищення інвестиційної привабливості, формування великого міста сучасного міжнародного центру торгівлі.

Список використаних джерел

1. Апопій В.В. Організація торгівлі / В.В. Апопій, І.П. Міщук, В.М. Ребицький, С.І. Рудницький, Ю.М. Хом'як. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 632 с.

2. Виноградська А.М. Комерційне підприємництво: сучасний стан, стратегії розвитку: монографія / А.М. Виноградська. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 807 с.
3. Загорна Т.О. Конкурентна динаміка роздрібної торгівлі: теорія, діагностика, моделювання: монографія / Т.О. Загорна. – Донецьк: Ноулідж, 2013. – 463 с.
4. Україна за год поднялась на 8 позиций в Индексе глобальной конкурентоспособности ВЕФ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bin.ua/top/161395-shvejcariya-po-prezhnemu-lidiruuet-v-rejtinge.html>
5. Всемирный экономический форум: Рейтинг глобальной конкурентоспособности 2014–2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/news/2014/09/03/6873>
6. Інфографіка: фактори конкурентоспроможності України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.ua/ua/nation/1378690-infografika-faktori-konkurentospromozhnosti-ukrayini>
7. Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень ДБН 360-92: Постанова державного комітету України у справах містобудування і архітектури від 17 квітня 1992 р. №44 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://megaservice.com.ua/UserFiles/File/dbn-360-92.htm>
8. Где в Украине жить хорошо? Рейтинг лучших и худших городов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: gorod.dp.ua
9. Самые большие города Украины по населению [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://tochka-na-karte.ru/modules/travel/territories_data
10. Статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dnestrstat.gov.ua>
11. 55 лучших городов для жизни в Украине. Рейтинг Фокуса [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://focus.ua/ratings/130864>
12. Составлен рейтинг самых богатых городов Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://finance.bigmir.net/news/economics/19902-Sostavlen-reiting-samih-bogatih-gorodov-Ykraini>
13. Рейтинг конкурентоспособности регионов Украины 2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: chamber.cn.ua/ru/news/570

References

1. *55 luchshih gorodov dlja zhizni v Ukraine. Rejting Fokusa* [Fifty-five the best cities to live in Ukraine. Ranking Focus] (2010). Available at: focus.ua/ratings/130864
2. Apopiy V.V., Mishchuk I.P., Rebyts'kyi V.M., Rudnyts'kyi S.I., Khom'yak Yu.M. (2008). *Orhanizatsiya torhivli* [Trade organization]. Kyiv, Center of educational literature, 632 p.
3. *Gde v Ukraine zhit' horosho? Rejting luchshih i hudshih gorodov* [Where can we live well in Ukraine? Ranking of the best and the worst cities]. (2014). Available at: gorod.dp.ua
4. *Infografika: faktory konkurentospromozhnosti Ukrayiny* [Infographics: factors of competitiveness of Ukraine] (2014). Available at: forbes.ua/ua/nation/1378690-infografika-faktori-konkurentospromozhnosti-ukrayini

5. *Mistobuduvannya. Planuvannya i zabudova mis'kykh i sil's'kykh poselen'* DBN 360-92: *Postanova derzhavnogo komitetu Ukrainy u spravakh mistobuduvannya i arkhitektury* [Town planning. Planning and development of urban and rural settlements DBN 360-92: Resolution of the State Committee of Ukraine for Urban Planning and Architecture] (1992). Available at: megaservice.com.ua/UserFiles/File/dbn-360-92.htm (Accessed 17 April 1992 no. 44).
6. *Rejting konkurentosposobnosti regionov Ukrainy 2013* [Competitiveness rating of the regions of Ukraine 2013] (2013). Available at: chamber.cn.ua/ru/news/570
7. *Samye bol'shie goroda Ukrainy po naseleniju* [The biggest cities of Ukraine in terms of population] (2014). Available at: tochka-na-karte.ru/modules/travel/territories_data
8. *Sostavlen rejting samyh bogatyh gorodov Ukrainy* [The list of the richest cities in Ukraine has been compiled] (2012). Available at: finance.bigmir.net/news/economics/19902-Sostavlen-reiting-samih-bogatih-gorodov-Ykraini
9. *Statystychna informatsiya* [Statistical information] (2014). Available at: dneprstat.gov.ua
10. *Ukraina za god podnjalas' na 8 pozicij v Indekse global'noj konkurentosposobnosti VEF* [Ukraine has improved VEF global competitiveness index by 8 positions for one year] (2014). Available at: bin.ua/top/161395-shvejcarija-popezhnemu-lidiruet-v-rejtinge.html
11. *Vsemirnyj jekonomicheskij forum: Rejting global'noj konkurentosposobnosti 2014–2015* [The World Economic Forum: Global competitiveness rating 2014–2015] (2014). Available at: gtmarket.ru/news/2014/09/03/6873
12. Vynohrads'ka A.M. (2004). *Komertsijne pidpryyemnytstvo: suchasny stan, stratehiyi rozvytku: monohrafiya* [Commercial business: current status, development strategy: monograph]. Kyiv, Center of educational literature, 807 p.
13. Zahorna T.O. (2013). *Konkurentna dynamika rozdrubnoi torhivli: teoriya, diahnostyka, modelyuvannya: monohrafiya* [Retail competitiveness dynamics: theory, measuring, modeling: monograph]. Donetsk, Noulidzh Publ., 463 p.

Рассматриваются подходы к разработке концепции развития торговли в большом городе и ее содержание. Выделена роль торговли в формировании национальной конкурентоспособности. Уточнено понятие современного большого города в Украине. Исследованы основные показатели развития торговли в г. Днепропетровске. Предложены содержательные блоки концепции развития торговли в большом городе.

Ключевые слова: *торговля, развитие, концепция, большой город, конкурентоспособность, эффективность рынка товаров.*

The approaches to concepts of the trade development in a city and its contents have been considered. The role of trade in shaping of national competitiveness has been chosen. The notion of the modern city in Ukraine has been elaborated. The main indexes of the trade development in Dnepropetrovsk have been explored. The profound blocks to concepts of the trade development in city have been offered.

Key words: *trade, development, concept, city, competitiveness, efficiency market goods.*

Одержано 28.01.2015.